

ספרות עברית וכללית

לבתי ספר דתיים
יחידת לימוד אחת
לנבחנים המשלימים ל-5 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעה וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שתי שאלות.
עליך לענות על אחת מהן (סה"כ – 100 נקודות).
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

ה ש א ל ו ת

ענה על אחת מהשאלות 1-2.

1. לפניך הסיפור "מסע האופניים האחרון של אבא" מאת דן בניה סרי.

קרא אותו, וענה על הסעיפים א-ד שאחריו.

מסע האופניים האחרון של אבא / דן בניה סרי

אבא מעולם לא רכב על אופניים. גם לא נסע באוטובוסים. רק על חמורים, ואף זאת לעתים רחוקות, שעה שהצטרף לעגלתו של לוי הסבל, עגלון ירא שמים, שחס כל הימים על חמורו ופסע תמיד לצד בהמתו כשהמושכות בידו. את מרבית הדרכים עשה אבא ברגליו בלבד, ולפיכך, איש מעולם לא השתאה מפני מה היו נעליו ממוגנות תמיד בפרסות סוסים. 5

גם אחי, אמנון, הגדול ממני בשנים, לא רכב על אופניים. לא מפני שהתאוה תחתם, כאבא, לחמורים. אלא משום שלא היו לו מעולם. אך יום אחד, כשמצא עצמו אדון על שנותיו, בא אצל אבא ובלשון תקיפה, שלא הניחה בשעתו גם לפרעה כל מוצא לפשרה, תבע אופניים לעצמו. "נערים אשכנזים בגילי כבר החליפו את הזוג הרביעי", הכריז, "ואני עדיין עם אותם סמרטוטים". 10

אבא החריש שעה ארוכה שהסתיימה רק עם צאת השבת. מתפרנס היה אותם ימים כחנווני פשוט בחנות המכולת של סבא, חנות שגם בימיה הטובים לא הצמיחה לבעליה עץ של רימונים. ולפתע מסתער אחי על החנות ומאיים באופניו על חוסנה. וכך, לאחר תפילת הבדלה, רמז אבא לאחי אל פינת החדר, ובנימה כמעט אילמת התחנן בפניו לסלק מעליו את רוע הגזירה. "אני גם אקנה לך ברט חדש לשבת", הבטיח. אלא שאחי, שלא כאבא, לא המתין עד לצאת השבת הבאה, ועוד באותה שעה עמד ואיים עליו בקולו. "אם אתה לא קונה לי אופניים, אז אל תדבר אתי יותר לעולם". ואכן, מאז ועד יום מותו של אבא לא שבו השניים לדבר זה אל זה. 15

אלא שלא באופניים באתי להשיח עמכם, אלא בחג הפסח. [...] מי שלא ראה, בבוקרו של ליל הסדר, מטבחן של נשים בשכונתנו, לא ראה מעולם שולחן של עליונים אליו מסבים המלאכים [...]

(שים לב: המשך הסיפור בעמוד הבא.)

/המשך בעמוד 3/

כזה היה מטבחה של אמא גם בבוקרו, הספק אביבי, של ליל הסדר תש"ח. בוקר תמים וחמים, שבחטף אחד של אסון הפך עלינו את החג לכמעט פוגרום. אמא עמדה, כדרכה אותו בוקר, מול שתי קערות הלביבות, כשלפתע הזדעזעה דלת הבית, וסבתא, בזעקות שכול, התפרצה פנימה. "מהר, מהר", זעקה על אמא, "תלכי בחוץ, אנשים אומרים שערבים הרגו את יוסף". אמא, אף שלרגע התפתתה להאמין, שבה לנשום, וכשהיא גוערת בסבתא הוסיפה ללוש את העיסה. "טיפשה, כמעט האמנתי לך", אמרה, שעה שהשגיחה פתאום שקערותו של אבא עודנה ריקה. "אלוהים!" התפרצה אף היא בזעקה, וכשהיא קורעת מעליה את הסינר לרצפה, הסתערה על שער החצר, "איפה יוסף?!" ליד השער כבר המתין לה דודי, שהגיע אותה שעה מן הרחוב, אחז בה בשתי ידיו ואמר, "איננו".

אמא התמוטטה ועמה כל המשפחה. השכנים שנאספו אל הבית מיהרו לסגור תחילה את חדרו הקטן של אבא. חסו שם על הזיכרונות. [...] אלא שאז, כמו צללה יד נעלמה מלמעלה, נפתחה לאטה דלת חדרו של אבא, ואז ראיתי אותו. את אחי הגדול. עמד שם יחף מול פני המיטה הריקה וביקש, בפנים שאזלו מהם החיים, סליחה. גם כשאחזה בו אחת השכנות וביקשה להרחיקו מן החדר, הוסיף לאחוז מייבב בקרנות המיטה, " אבל אני באמת, אבא, לא רציתי אופניים".

הקבורה לא הרחיקה מן הבושה. את אבא השליכו, מחמת ההפגזות, אל בור העפר שנכרה בחיפזון בשדה הטרשים המעליב של סנהדריה, ומיהרו לשוב מאימת הצבא הירדני אל השכונה.

בבית הכנסת, חרף האסון, התנהלה תפילת ליל החג בחגיגות מופתית. סבא לא התיר למתפללים לשבש עליהם את שמחת החג, ואף התעקש לפזם עמם בהתלהבות אדירה את מזמורי ה"הלל". הוא גם לא נכנע לאבלו וענה באותה שמחה אמון גם על ה"קדיש", שבו חתמנו אנו, היתומים, את התפילה.

גם בתום התפילה לא ניכרו על פניו של סבא כל אותות של צער. לחץ בחמימות את ידי המתפללים, ואף האיר פנים לנשים שהיססו ביגונו לברכו. גם בדרכנו אל הבית לא הניח עצמו להצטער על כלום, וכמו פסע עדיין אבא לצדו, כבשאר שנים, הפך פניו לאחור ומיהר בנימה קונדסית להריץ אותנו בעקבותיו, "מהר, אל תניחו לאלהיו הנביא להשיג אתכם".

בבית כבר היה שולחן העץ הארוך ערוך ומתוקן לחג. מפת בד צחורה מעונבת בפינותיה בגדילי ציציות עטפה את השולחן ורמזה על סימניה המבטיחים של ההגדה. זרועו הנטויה של הכבש. קערות החרוסת. קרעי המרור האינוסופיות, ועל אלה כולם קומתה הגמלונית של המצה השמורה. אמא ישבה אותה שעה על הספה הצרה ושמרה את אחותנו התינוקת בת הזקונים אל חיקה. פניה היו נטולות צבע. כך גם עיניה, שגוועו אפלות בחוריהן, ואף שמהירו עם בואנו להצטופף סביבה ולגונן עליה מפני שמחת החג המאיימת של סבא, לא זיהינו בה כל אותות של חיים.

(שים לב: המשך הסיפור בעמוד הבא.)

55 סבא, עם היכנסו אל הבית, לא התיר לנו, כבבית הכנסת, לשבש עליו את החג. גם לא לאמא. וכשהשגיח בנו נאחזים עדיין נפחדים בשמלתה, הלם בכפו על השולחן וציווה על כולנו להיאסף סביבו עם ספרי ההגדה. הוא גם לא הניח לסבתא ההמומה לשקוע מולו כאבן על מקומה, ופקד עליה למהר ולמזוג אל תוך גביעי החרס העתיקים מיין הצימוקים, ואף להתקין עצמה לעבור על פנינו עם קערת המים המטהרים. ואז, כשנדמה היה שהכניעה לבסוף עריצותו את המשפחה, הייתה זו סבתא, שאולי לראשונה מיום שנישאה לו עמדה 60 ובפנים תקיפות מיאנה לעשות את מצוותו. "אי-אפשר", אמרה בקול גדול, "אמנון עדיין בוכה שם במרפסת".

דומה שבאותה שעה, באותה שעה בלבד, חש סבא כמו לראשונה, ששכל את בכורו. צנח בכבדות על מושבו שבראש השולחן, וכשהוא תולה עיניו, כמונו, בשמשת חלון המרפסת, תפס בזקנו ומלמל בקול שבור, "הוא גם לא הגיע הערב לבית הכנסת". 65

איש מבני המשפחה לא הפר את הדומייה. דומה שאותה שעה ציפור לא צייצה. עוף לא קרא. כולנו האזנו, כמו למרגלותיו של ההר העשן, לגניחות הנוראות שקרעו שם במרפסת את גרונו של אחי. עמד שם וזעק, בשתיקה שאין אילמת ממנה, אל עבר שדה הטרשים של סנהדריה, מבקש שם מן העפר הטרי מחילה. ואז פתאום, מתוך 70 דומיית הרפאים, עלה הקול. בתחילה צליל חלוש ורפה, קלוש כאוושת דמעתם של עצים בשלכת, אך במהרה התעצם הקול והלך, מקצה הארץ עד סופה, עד שדומה היה ששב גם ההר העשן מזעפו, והאזין עמנו לפסוקי מזמור ההלל של אחי, "בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לועז. הייתה יהודה לקדשו, ישראל ממשלותיו". וסבא אז ניסה להתרומם וכשל. ואמא, כמותו, ניסתה אף היא לשווא לשוב ולנשום. 75 והקול הולך ומתגלגל, מנער בבכי את העפר הטרי, וכשהגיע לפסוקו האחרון של המזמור כבר נאחזנו כולנו ליד שמשת החלון, ובמקהלה אדירה, בה בוודאי ניתנו בשעתם הלוחות בסיני, שרנו עמו את הניגון האחרון: "ההפכי הצור אגם מים, חלמיש למעיני מים".

באותה שעה נפתחה דלת המרפסת ואחי נכנס פנימה. הייתה זו אמא שמייהרה ראשונה לשוב לחיים. חיבקה אותו בידה האחת אל לבה ונשקה על מצחו. "עכשיו, ילד, 80 תשב לחג עם כולם". וסבא אז התרומם ממושבו, אחז בידו את הגביע, ובקול כנוע ורפה עמד וקידש על היין. "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועד".

וחלפן, דומני, כשמונה שנים מאותו פסח נורא. אחי אמנון זכה בינתיים לקדש לו לאישה את בתו הכשרה של אחד מרבניה הצנועים והמופלגים של שכונת הבוכרים. קודם לחופה בא, כדרכם של בני תימן, אצל אמא, ובכריעת ברכ ביקש את רשותה לעזוב את הבית. ואמא, לאחר שהגביהה אותו מעל הקרקע, טמנה שני שקדים וקליפת לימון בכיסו הימני, וליוותה אותו אל החצר. "אלה, שלא אשכח, בני, הם שלך", רמזה אל עבר אופניים חדשים שהיו מוצנעים שם בצלם של עציצי הגרניום שמעל משאבת הבור. "אבל אמא", נדהם אחי ואחז שנית בכף ידה, "את הרי יודעת שיש לי כבר קטנוע". ואמא, מגביהה רק אז עיניה מעבר לעץ הברוש, השיבה, "זו לא אני, ילד, מישהו ביקש ממני למסור לך אותם".

ענה על ארבעת הסעיפים א-ד (מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

א. (1) בסיפור זה יש כמה עימותים בין דורות שונים במשפחה. תאר עימות כזה,

והסבר את תפקידו בסיפור.

(2) האם העימות שתיארת נפתר בסיפור? נמק את דבריך.

(33 נקודות)

ב. קרא שורות 48-54, והסבר כיצד מתבטא בהן המתח בין החג ובין האבל.

בסס את תשובתך על שלוש דוגמאות משורות אלה. (30 נקודות)

ג. בשורות 66-67 יש רמיזה למדרש על מעמד הר סיני.

קרא את המדרש, וענה על השאלה שאחריו.

אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן: כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה ציפור לא צייץ, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נודעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש – ויצא הקול: "אנכי ה' אלוהיך".

(שמות רבה, כ"ט)

הסבר את התרומה של מדרש זה להבנת הסיטואציה המתוארת בשורות 66-81

בסיפור. (25 נקודות)

ד. ציין את סוג המספר, והסבר את השפעתו על הבנת האירועים המתוארים בסיפור.

(12 נקודות)

/המשך בעמוד 6/

2. לפניך שני שירים:

שיר I "כתלי ביתי" מאת אברהם שלונסקי; ושיר II "פרשתי לפני את שמות אלהי" מאת רבקה מרים.

קרא אותם, וענה על חמשת הסעיפים א-ה לפי ההוראות (מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

שיר I : מאת אברהם שלונסקי

כתלי ביתי

בית 1
כתלי ביתי אינם כחין לי ביני לבין עולם, -
יש חסד הצמיחה, המקשיבה אף פנימה,
כי המקשיב לכל אינו שומע כלום,
רק המחריש המלותיו לשמוע הדממה
שומע את הכל ואת כלם.

בית 2
כתלי ביתי אינם כחין לי ביני לבין עולם, -
הם עצמת-עיניו של הרואה דבר עד תם;
כי הרואה הכל אינו רואה מאומה,
רק הצופה אל האחד-ואין-בלתו
זוכה לראות כל הדברים כלם.

בית 3
כתלי ביתי אינם כחין לי ביני לבין עולם, -
הם סוד ההתגלות לומר באין מכלים;
כי הדובר בשער אינו דובר לאיש,
והסחים טנודו סחים אף זה לזה,
רק המסיח עם נפשו מסיח עם כלם.

בית 4
כתלי ביתי אינם כחין לי ביני לבין עולם.

ענה על שלושת הסעיפים א-ג.

א. הסבר את המתואר בשורה השלישית בכל אחד משלושת הבתים הראשונים בשיר (שורות 3, 8, 13), וכתוב מהו הרעיון המשותף להם. (28 נקודות)

(שים לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

ב. בסיום כל אחד מן הבתים 1-3 (מן המילה "רק" עד המילה "כלם") הדובר מביע תובנה שהגיע אליה בעקבות השהות בין כותלי ביתו.

הסבר מהי התובנה בכל אחד משלושת הבתים. (27 נקודות).

ג. בחר בשני אמצעים אמנותיים מהשיר, הצג אותם, והסבר את תרומתם להבנת משמעות השיר. (15 נקודות)

שיר II : מאת רבקה מרים

פְּרַשְׁתִּי לִפְנֵי אֶת שְׁמוֹת אֱלֹהִי

פְּרַשְׁתִּי לִפְנֵי אֶת שְׁמוֹת אֱלֹהִי
עַל רֹצֶפֶת הַדְּרִי הַקְּרִירָה.
שֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ כְּשֶׁרוּחוֹ נָפַח בִּי. וְשֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ בְּהִיוֹתִי נַעֲרָה.
שֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ כְּשֶׁלְּאִישׁ נִמְסַרְתִּי. וְשֵׁם כְּשֶׁלֶּכַל שׁוּב אֲנִי מִתְּרָה.
שֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ כְּשֶׁהוֹרִי הָיוּ גִּג לִי. וְשֵׁם בְּאֵין לִי תִקְוָה.
שֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ לְמַעַן אֵירָאנוּ. וְשֵׁם בּוֹ קְרָאתִיו לְמַעַן לֹא אֵירָא.
שֵׁם שֶׁקְּרָאתִיו בּוֹ לְמַעַן יִזְכְּרֵנִי. וְשֵׁם כְּדִי שִׁימְנַע מִזְכִּירָה.
כָּחֵם הַיּוֹם אֶשְׁתַּטַּח אִפְּיָם
עַל רֹצֶפֶת הַדְּרִי הַקְּרִירָה.

ענה על שני הסעיפים ד-ה.

ד. בשיר זה מתוארים מצב קיומי קבוע ומצבים משתנים.
הסבר קביעה זו. בדבריד התייחס למצב הקבוע ולשלושה מצבים משתנים.
(15 נקודות)

ה. בכל אחד מן השירים הסבר את הקשר בין הימצאות הדובר בביתו ובין התהליך הנפשי שעבר.
(15 נקודות)

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך